

1.

Nový svět Isaiaha Bowmana: Americká koncepce uspořádání Evropy po první světové válce

Petr Cimala

The New World of Isaiah Bowman: The American concept of order in Europe after the First World War

After the First World War, a prevention of vast military conflicts was being looked for. The most known conception was the Fourteen Points of Woodrow Wilson, which also included the idea of self-determination of nations. However, this conception was not the only one. A less idealistic program was the conception of Isaiah Bowman, which, on the contrary, assumed a bottom-up and progressive building of world order via particular international leagues. Therefore, the contribution shall present not only the main points of the Bowman's conception, but also remark on different features in comparison with the conception of Woodrow Wilson.

Keywords

First World War, Isaiah Bowman, Europe, international relations, League of Nations, order in Europe, Woodrow Wilson.

1.1. Úvod

Oblast Evropy byla v historii častým objektem zájmu nejen mnoha evropských politiků, ale i řady evropských učenců, kteří o ní přemýšleli v nejrůznějších souvislostech. Není proto překvapením, že jedním z jimi zkoumaných hledisek byla i otázka bezpečnosti, jež ve svém důsledku měla zabránit totálnímu rozdělení Evropy, její zkáze.

Situaci, kdy o Evropě přemýšleli především Evropané, změnila až první světová válka. Ta aktivizovala větší počet mimoevropských myslitelů, kteří se začali hlouběji zabývat starým kontinentem, jeho historií, jeho bezpečností. K těmto meziválečným mimoevropským odborníkům lze řadit i Isaiaha Bowmana (1878–1950).

V odborných pracích se o jeho koncepci více méně nehovoří, neboť se jednalo o jednu z mnoha meziválečných alternativ, které nebyly realizovány. To samo o sobě ovšem není důvodem se s myšlenkami tohoto amerického geografa neseznámit. Znalost jeho a jiných koncepcí totiž pomáhá pochopit, jak se tehdy o poválečném světě, zejména Evropě, přemýšlelo, jak se na něj nahlíželo a jaká řešení uspořádání poměrů byla navrhována.¹

„Americký Haushofer“,² „Rooseveltův geograf“, jak byl Bowman tiskem přezdíván, studoval geografii na Harvardu a Yale. Díky svým odborným pracím a znalostem si získal jisté renomé, což přispělo k tomu, že byl jmenován ředitelem Americké geografické společnosti. Tím se dostal do nejvyšších kruhů a ne náhodou se stal později vedoucím projektu Průzkum (*Inquiry*). Ten zahájil americký prezident Thomas Woodrow Wilson (1865–1924) se svými poradci, aby sloužil jako zpravodajská geografická agentura pro americkou delegaci na pařížské mírové konferenci. V té době totiž USA nedisponovaly federálním zpravodajským aparátem, ale pouze malým zahraničněpolitickým útvarům.

Na pařížské mírové konferenci pak Bowman působil jako Wilsonův hlavní geografický poradce, přičemž se také podílel na diskusích zabývajících se stanovením hranic Polska a Jugoslávie. Bouřlivá jednání se vedla zejména o městech Danzig/Gdaňsk a Fiume/Rijeka, při nichž se Bowmanovi ukázala naprostá neslučitelnost evropského nacionalismu s americkým universalismem prezidenta Wilsona. Wilsonovy ideje liberálního internacionalismu³ tedy nakonec nebyly naplněny beze zbytku. Navíc od 20. let začaly v USA opět sílit izolacionistické tendence.

Bowman a jiní stoupenci internacionalismu ovšem nechtěli nechat zapadnout Wilsonovy myšlenky, které ve svém důsledku preferovaly expanzi ekonomickou před teritoriální, a hodlali je využít pro americké zájmy. Roku 1921 proto Bowman pomohl transformovat Newyorský dinner club, sdružující bankéře, právníky a diplomaty, v Radu pro zahraniční vztahy, jež měla in-

¹ Kromě Isaiaha Bowmana formulovali svou koncepci Woodrow Wilson, Jan Christiaan Smuts, Lord Robert Cecil, italská delegace či francouzská delegace, která vycházela z principů přijatých francouzskou komisí pod vedením Léona V. A. Bourgeoise. KLUYVER, Clasina Albertina (ed.): *Documents on the League of Nations*. Leiden 1920, s. 62–99.

² Gen. mjr. prof. dr. Karl Ernst Haushofer (1869–1946), vystudovaný historik, představitel meziválečné německé geopolitiky a autor teorie pan-regionů, který působil na Geopolitickém institutu v Mnichově. Ovlivnil řadu nacistických politiků, včetně Hitlera. Byl souzen v Norimberku a roku 1946 spáchal sebevraždu. ATKINSON, David – DODDS, Klaus: *Introduction to geopolitical traditions: a century of geopolitical thought*. In: Dodds, K. – Atkinson, D. (edd.): *Geopolitical Traditions. A Century of Geopolitical Thought*. London – New York 2000, s. 2–3; GRIFFITHS, Martin – O'CALLAGHAN, Terry: *International Relations. The Key Concepts*. London a New York 2002, s. 120; SCHNITZER, Ewald W.: *German Geopolitics Revisited*. *The Journal of Politics* 17, 1955, č. 3, s. 408–409 a TAKEUCHI, Keiichi: *Japanese geopolitics in the 1930s and 1940s*. In: Dodds, K. – Atkinson, D. (edd.): *Geopolitical Traditions*. London – New York 2000, s. 75.

³ Pojem sám o sobě spadá do teorie mezinárodních vztahů a odkazuje na projekty, které se snaží transformovat mezinárodní prostředí s cílem dosáhnout mír, svobodu a prosperitu. Viz GRIFFITHS, M. – O'CALLAGHAN, T.: *International Relations*, s. 180–183.

tervenovat ve prospěch internacionalismu, např. prostřednictvím vlastního časopisu *Foreign Affairs*.

Tentýž rok pak vyšla i Bowmanova kniha *Nový svět: Problémy v politické geografii* (*The New World: Problems in Political Geography*),⁴ která sumarizovala jeho práci pro Průzkum a prezentovala změny území říší, států a kolonií po první světové válce. V ní také rozvinul svou koncepci, která se sice dotýkala celého světa, ale která měla zrodit především novou Evropu. A právě uvedenou koncepcí se tato kapitola zabývá.⁵

Cílem ovšem není nabídnout zevrubný výklad Bowmanovy koncepce, ale podat komparativní analýzu ve vybraných rovinách s myšlenkami Woodrowa Wilsona, jehož ideje nejvíce ovlivnily podobu versailleského systému. Pro tento účel byly stanoveny tři roviny analýzy. První se věnuje mezinárodnímu prostředí, resp. mezinárodním vztahům, a podává interpretaci obou učenců ohledně interakcí, ke kterým mezi jednotkami prostředí dochází. Druhá rovina již cílí pozornost na samotné jednotky systému, v tomto případě na státy, a všímá si zejména vzniku těchto jednotek, tj. podmínek jejich vzniku. Konečně třetí rovina se zaměřuje na postoj obou autorů k mezinárodním organizacím, resp. ke Společnosti národů, jež měla nový světový řád vybudovat a chránit.

1.2. Povaha mezinárodních vztahů

První klíčovou rovinou analýzy, jak bylo naznačeno, je samotné prostředí mezinárodního systému, resp. vztahy mezi státy.

Wilson pohlížel na mezinárodní prostředí jako na prostor, který je pro jednotlivé státy nebezpečný, a to dokonce i pro USA. Přitom si uvědomoval, že neexistence žádné ochrany, chceme-li regulace, zvyšuje riziko vzniku problémů v tomto prostředí. Věřil ovšem, že tento neutěšený stav je možné změnit, resp. zlepšit. Klíčem k tomuto zlepšení mělo být šíření demokracie, neboť byl přesvědčen, že demokratické státy spolu války nevedou, přičemž jednotlivé demokracie měl chránit systém kolektivní bezpečnosti. Tímto svým postojem

⁴ Kniha byla publikována v několika vydáních, přičemž autoru kapitoly není známo, zda Bowman pozdější vydání rozšiřoval nebo jiným způsobem upravoval. Je proto nutné zmínit, že veškeré Bowmanovy myšlenky uvedené v textu vychází z prvního vydání této knihy, tj. z roku 1921.

⁵ BOWMAN, Isaiah: *The New World. Problems in Political Geography*. New York 1921, str. 5, GRIFFITHS, M. – O'CALLAGHAN, T.: *International Relations*, s. 148–150; Ó TUATHAIL, Gearóid: *Introduction to Part One*. In: Ó Tuathail, G. – Dalby, S. – Routledge, P. (edd.): *The Geopolitics Reader*. Oxon – New York 2006, s. 27–28; PARKER, Geoffrey: *Western geopolitical thought in the twentieth century*. London 1985, s. 29–30 a SEN, Debabrata: *Basic principles of geopolitics and history*. Theoretical aspect of international relations. Delhi 1975, s. 223.

tedy Wilson navazoval na liberalismus Immanuela Kanta známý z jeho díla *K věčnému míru*.⁶

Aby byl ovšem jeho projekt nastolení stabilního míru úspěšný, formuloval Wilson ve svých *Čtrnácti bodech* základní kroky k odstranění hlavních příčin a důvodů k vedení války. Předně měla být zavedena maximálně transparentní diplomacie a zakázány veškeré anexe území. Vyzbrojení jednotlivých států se mělo zredukovat na nejnižší možnou úroveň, měla být zaručena svobodná plavba v neteritoriálních vodách, odstraněny ekonomické bariéry, garantovány rovné podmínky obchodu pro všechny národy a koloniální otázky měly být řešeny nestranně a v zájmu domorodého obyvatelstva.⁷

Wilsona tedy můžeme řadit k idealistům vyjadřujícím se, jaký by svět měl být, a nikoli jaký je. To ovšem také znamená, že Wilson věřil, svým způsobem, v lineární vývoj dějin. Anarchie v mezinárodním prostředí totiž měla být postupně zkrocována šířením demokracie až k nastolení stabilního, věčného míru, přičemž nejvyšší hodnotou mělo být dodržování pravidel, tj. mezinárodního práva. Navíc zpětný vývoj neměl být možný, neboť mezi idealisty panovalo přesvědčení, že demokratické státy proti sobě války nevedou.

Bowmanův pohled byl ovšem jiný. Bowman vnímal mezinárodní prostředí jako prostor neustálé soutěže, ve kterém státy vedou evoluční zápas za pomoci válčení s cílem kontrolovat produkční a těžební bázi a ovládat dopravní tepny surovin a produktů. Jeho antropologie je navíc pesimistická. Byl totiž přesvědčen, že násilí je ve společnosti věčné, což připisoval hluboce zakořeněné národní a rasové rivalitě. Z toho vyplývá, že lidské kvality charakteru se podle něj vyvíjejí velmi pomalu, pokud vůbec, a proto se musí mnohé katastrofické události z minulosti opakovat.

Z Bowmanova pohledu se tedy svět nikdy nemůže stát dokonalým, tj. světem míru, i kdyby se o to pokoušeli nejmoudřejší z nás. Každá epocha má proto své katastrofy a své velké války, po nichž se lidstvo snaží svůj svět znova přeuspořádat. Jedním z těchto krizových momentů byla i první světová válka, která přivedla lidstvo na práh nového věku, onoho „nového světa“, nové Evropy, chceme-li nového cyklu.⁸

⁶ GRIFFITHS, M. – O'CALLAGHAN, T.: *International Relations*, s. 241–243; HAAKONSEN, Knud: *German natural law*. In: Goldie, M. – Wokler, R. (edd.): *The Cambridge History of 18th Century Political Thought*. Cambridge – New York 2006, s. 288–289; SICKER, Martin: *The Geopolitics of Security in the Americas*. Hemispheric Denial from Monroe to Clinton. Westport 2001, s. 68–69; WALLERSTEIN, Immanuel Maurice: *Geopolitics and geoculture*. Essays on the changing world-system. Cambridge 1991, s. 5 a WEBER, Cynthia: *International Relations Theory*. A critical introduction. London – New York 2005, s. 41–45, 52.

⁷ PARKER, G.: *Western geopolitical thought*, s. 30 a WILSON, Woodrow: *President Woodrow Wilson's Fourteen Points (8 January, 1918)*. The Avalon Project: Documents in Law, History and Diplomacy. New Haven 2008 [cit. 2012-03-30]. Preamble a body č. 1–5. Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp.

⁸ BOWMAN, I.: *The New World*, s. 1–2, 11.

Můžeme tedy říci, že vývoj vztahů mezi státy vidí Bowman jako spíše cyklický. V jeho modelu se střídají éry usazování vzájemných vztahů a relativní stability s érami napětí ve vzájemných vztazích, vedoucích až k destrukci s tím, že lineární rovina vývoje k řádu je velmi pomalá, přičemž dosažení ideálu je nereálné. Z tohoto důvodu také Bowman nevěnuje pozornost demokratičnosti jednotlivých zemí, neboť je to otázka v převážně cyklickém modelu irelevantní.

Pokud bychom měli zhodnotit, který z pohledů se blíží více realitě, dali bychom za pravdu spíše Bowmanovi. Ostatně meziválečné období v Evropě je toho dokladem, neboť i když se po první světové válce objevila řada demokracií, mnohé z nich neměly dlouhého trvání. Zvláště pregnantním příkladem může být region střední Evropy, jehož země dříve či později opustily demokratický model vlády. Nic na tom neměnil ani fakt, že všechny byly členy Společnosti národů, neboť postupně z této organizace kromě Polska vystoupily, ať už dobrovolně, či z donucení. Převážily tedy vztahy konkurenční, nikoli kooperační, přičemž za impuls můžeme označit nenaplněnou koncepci Mitteleuropy. Ta původně navrhovala pouze vytvoření evropského prostoru zajišťujícího německou ekonomickou dominanci, avšak po první světové válce inspirovala nacistickou koncepci světového řádu, jež si kladla daleko ambicióznější a zvrácenější cíle. Německé úsilí o její uskutečnění proto uvrhlo celý region do krize, která nakonec vyústila v další světovou válku.⁹

1.3. Právo na sebeurčení

Druhou klíčovou rovinou je otázka aktérů mezinárodního systému, jimiž jsou jednotlivé státy, které daný systém tvoří. Tyto jednotky buď vznikají, trvají, nebo zanikají, přičemž minimálně s první zmíněnou fází se pojí idea sebeurčení národů.

⁹ BURANT, Stephen R. (ed.): *Hungary. A Country Study*. Washington 1989 [cit. 2012-03-30]. Kap. *Bethlen Government a Radical Right in Power*. Dostupné z: <http://countrystudies.us/hungary/>; CURTIS, Glenn E. (ed.): *Poland. A Country Study*. Washington 1992 [cit. 2012-03-30]. Kap. *Inter-war Poland*. Dostupné z: <http://countrystudies.us/poland/>; GAWDIK, Ihor (ed.): *Czechoslovakia. A Country Study*. Washington 1987 [cit. 2012-03-30]. Kap. *The Czechoslovak Republic, 1918–39 a Second Republic, 1938–39*. Dostupné z: <http://countrystudies.us/czech-republic/>; HEFFERNAN, Michael: *Fin de siècle, fin du monde? On the origins of European geopolitics, 1890–1920*. In: Dodds, K. – Atkinson, D. (edd.): *Geopolitical Traditions: A Century of Geopolitical Thought*. London – New York 2000, s. 41–44; *National Membership of the League of Nations*. Bloomington 2002 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.indiana.edu/~league/nationalmember.htm>; SCHNITZER, E. W.: *German Geopolitics Revived*, s. 408; SOLSTEN, Eric (ed.): *Austria. A Country Study*. Washington 1994 [cit. 2012-03-30]. Kap. *Political Life of the 1920s and Early 1930s a The End of Constitutional Rule*. Dostupné z: <http://countrystudies.us/austria/>; SOLSTEN, Eric (ed.): *Germany. A Country Study*. Washington 1995 [cit. 2012-03-30]. Kap. *The Hitler and the Rise of National Socialism, Problems of Parliamentary Politics a Weimar Republic, 1918–33*. Dostupné z: <http://countrystudies.us/germany/>; *Společnost národů, její účel a organisace*. S úvodem ministra zahraničních věcí Dra. Eduarda Beneše. Praha [1928], s. 70.

Idea sebeurčení představuje princip, že na lid státu není pohlíženo jako na poddané, ale jako na suverény, kteří sami mají právo ustavit stát. Jinými slovy sebeurčení znamená souhlas spravovaných jedinců s vládou. Není tedy míru a neměl by ani být, pokud existuje vláda, jež neodvozuje svou legitimitu ze souhlasu spravovaných jedinců a nakládá s nimi jako s majetkem. Takto vnímal ideu sebeurčení Wilson, avšak do svých *Čtrnácti bodů* ji explicitně nevtělil.¹⁰

Teprve 10. ledna 1919 předložil Wilson svůj návrh *Úmluvy o Společnosti národů*, v níž se právě čl. 3 dotýkal práva na sebeurčení. Wilson v něm stanovil, aby se signatáři Úmluvy zavázali garantovat sobě navzájem politickou nezávislost a územní integritu. To mělo znamenat, že pokud by v budoucnu byly prováděny nějaké teritoriální změny nezbytné z hlediska rasového, sociálního či politického, musely podléhat principu sebeurčení. Přijetí jakákoli teritoriální změny ovšem vyžadovalo dvojí souhlas. Kladně se musely vyjádřit alespoň tři čtvrtiny delegátů kolektivního sboru¹¹ a zároveň navrhované řešení musely schválit i národy, jichž se projednávána otázka týkala. Navíc veškeré teritoriální změny měly být „poškozené straně“ kompenzovány.¹²

O principu sebeurčení se pak ještě mluvilo v *Dodatkových dohodách návrhu Úmluvy*, které řešily počáteční stav před ustanovením Společnosti národů. Wilson navrhoval, aby Společnost národů byla správcem teritorií Ústředních mocností. Nástupnické státy měly být definovány na základě principu sebeurčení, či konsensu lidu s formou jejich vlády. Nicméně Wilson připouštěl, že územím by mohl být přidělen dočasný správce, mandatář, jenž by vykonával správu jménem Společnosti národů ve prospěch spravovaného lidu, a to na základě předem stanovených pravomocí. Anexe tedy byly ze strany jakéhokoli státu napříště nepřipustné.¹³

Pro doplnění je nutné uvést, že řada Wilsonových myšlenek uvedených výše vychází z plánu Jana Christiaana Smutse (1870–1950), vojevůdce a několikanásobného premiéra Jihoafrické unie. Ten odmítal anexe území a požadoval, aby národům a jejich vládám bylo zajištěno právo na sebeurčení. Smuts je zřejmě také původcem idey, že některá území nemusejí mít dočasně vlastní správu, tj. že ji může vykonávat Společnost národů či jím pověřený manda-

¹⁰ POMERANCE, Michla: *The United States and Self-Determination*. Perspectives on the Wilsonian Conception. *The American Journal of International Law* 70, 1976, č. 1, s. 1–2; *Společnost národů, její účel a organisace*, s. 12; WHELAN, Anthony: *Wilsonian Self-Determination and the Versailles Settlement*. *The International and Comparative Law Quarterly* 43, 1994, č. 1, s. 99 a WILSON, W.: *President Woodrow Wilson's Fourteen Points*.

¹¹ Delegáti jsou ve Wilsonově návrhu členy tzv. Delegátského sboru (Body of Delegates), který měl být obdobou Shromáždění Společnosti národů. WILSON, Woodrow: *The Draft of the Covenant of the League of Nations*. In: Kluyver, C. A. (ed.): *Documents on the League of Nations*. Leiden 1920, čl. 2, s. 64.

¹² WILSON, W.: *The Draft of the Covenant of the League of Nations*, čl. 2, s. 64.

¹³ WILSON, W.: *The Draft of the Covenant of the League of Nations*. Supplementary agreements čl. 1–3, s. 70–71.

tář, a to v zájmu lidu tohoto území. Společnost národů tedy měla převzít roli nástupce a dědice Ústředních mocností a přijmout úlohu politické výchovy kdysi porobených národů. Za samozřejmost považoval, že pravomoci mandátáře vymezí speciální úmluva a že mandátář bude jmenován se souhlasem spravovaného národa.¹⁴

Wilsonovo pojetí idey sebeurčení tedy vychází z přirozeného práva a deontologické morálky, v čemž je opět patrný Kantův rukopis. Není tedy pro něj důležité, jaká situace v systému aktuálně panuje, neboť řád systému je jím navržen na základě abstraktních principů, jejichž dodržování povede ke kýženému cíli.¹⁵

Bowmanův přístup byl ovšem odlišný. Svůj „nový svět“ nechtěl budovat na ryze abstraktních principech, a proto navrhoval vycházet při zlepšování uspořádání světa z reálných podmínek. K tomu ovšem bylo nutné vypracovat odborná stanoviska zakládající se na historických a geografických faktech, aby bylo možné odkrýt obraz skutečnosti, vztahů a tradic. Zvláštní význam pak přisuzoval geografii, neboť pouze ona prý pohlížela na svět jako na jednoduší prostor. Čili objektivní geografická analýza světa takového, jaký je, mu byla jediným možným nástrojem zlepšení jeho uspořádání.¹⁶

Nový svět tedy nepředstavoval jakýsi nově, uměle stvořený řád, který by zaručoval celosvětový mír, nové světové ekonomické prostředí, nové mezinárodní hranice či řešení politických a sociálních problémů. Onu novotu světa naopak reprezentovaly jeho nové problémy, tj. do jaké míry bude možné nový svět uspořádat, co přetrvalo ze starého řádu, jaký typ národů tvoří nové státy, zda přežijí nové demokracie, zda budou velmoci spravovat kolonie a protektoráty ve prospěch dotčených národů, zda můžou být výdaje na zbrojení sníženy nějakou obecnou dohodou či jak dalece může zajít ochrana minorit apod.¹⁷

Definičním znakem nového uspořádání světa proto byla jeho prvotní nestabilita, jež mohla snadno vyústit v nový konflikt. Bowman poznamenal, že v době, ve které žil, to může být otázka několika let, nikoli generací. Příčinu této nestability viděl v lidech, neboť ti se zprvu jen stěžují učit pohlízet na hranice jako na pevně dané, k čemuž přispívalo i jejich nedávno zažitá trauma

¹⁴ SMUTS, Jan Christiaan: *The League of Nations. A Practical Suggestions*. London – Toronto – New York 1918, čl. 2–6, s. 12–23; SMUTS, Jan Christiaan: *The Plan of General Smuts*. In: Kluyver, C. A. (ed.): *Documents on the League of Nations*. Leiden 1920, čl. 2–6, s. 83 a ZIMMERMANN, Michal Arturovič: *Společnost národů. Idea míru a právní organisace lidstva v minulosti, přítomnosti a budoucnosti*. S předmluvou Dr. Edvarda Beneše. Praha 1931, s. 186–187.

¹⁵ GINGELL, John – LITTLE, Adrian – WINCH, Christopher (edd.): *Modern Political Thought. A reader*. London – New York 2000, s. 66–69 a HAAKONSSON, K.: *German natural law*, s. 281–282, 285–288.

¹⁶ BOWMAN, I.: *The New World*, s. V; DODDS, Klaus: *Global Geopolitics. A Critical Introduction*. Harlow 2005, s. 27; Ó TUATHAIL, Gearóid: *Critical Geopolitics. The Politics of Writing Global Space*. Minneapolis 1996, s. 120–121 a PARKER, G.: *Western geopolitical thought in the twentieth century*, s. 30.

¹⁷ BOWMAN, I.: *The New World*, s. 1–2.

války. Jako příklad uváděl střední Evropu, jež měla podle jeho výpočtů zhruba o 20 % více hranic než před válkou. To v Bowmanově koncepci znamenalo, že se významně zvýšila pravděpodobnost vzniku konfliktu, zejména na nových hranicích, kde se vyskytují tzv. nepokojné zóny (*zones of fiction*).¹⁸

Nicméně Bowman věřil, že intenzitu i prostorový výskyt těchto problémů je možné redukovat. Navrhoval proto řešení, aby lidé různé rasy, jazyka či náboženství nebyli sdružováni v tzv. pomezích/šedých zónách (*twilight/gray zones*), byť si samozřejmě uvědomoval, že ostré hranice mezi skupinami „odlišných“ osob byly vzácné. Jejich oddělením by se zamezilo potenciálnímu boji o post majority na daném území. Toto řešení v podstatě není ničím jiným než požadavkem na sebeurčení.¹⁹

Bowman se ale zabýval i tím, jak navržené řešení aplikovat. Vzhledem k tomu, že o mezinárodních záležitostech rozhodují politici, viděl cestu v jejich dalším vzdělávání, aby byli schopni lépe řešit problémy světa. Byl totiž názoru, že řada jejich rozhodnutí pramenila z neznalosti. Klíčem k nápravě se proto měla stát jeho kniha *Nový svět*, která nabízela analýzy tehdejších mezinárodních teritoriálních problémů.²⁰

Bowmanova idea sebeurčení tedy vycházela ze studia vývoje společnosti, nikoli z nějakého abstraktního principu. Jistý rozdíl je pak patrný i v aplikaci samotných koncepcí. Zatímco Wilsonova idea sebeurčení implicitně předpokládala, že prvotní impuls k vyjádření sebeurčení musí vzejít od dotčené skupiny, národa, v Bowmanově pojetí impuls k sebeurčení, resp. určení mohl vzejít nejen od této skupiny, ale i od jiného národa. Cíl obou koncepcí ovšem zůstával stejný, tj. stabilita prostředí a mír.

Otázkou pak samozřejmě zůstává uplatnitelnost obou návrhů v praxi. Bowmanův sice může působit jako bližší realitě, nicméně pochybnosti lze vyslovit u obou koncepcí. Předně pokud by měly být zcela naplněny a dodrženy, byla by jejich aplikace nereálná, zvláště pak v případě střední Evropy, kde po staletí docházelo k vzájemnému míšení různých etnických a náboženských skupin. Toto míšení totiž neznamenalo, že obyvatelé cizího státu, popř. odlišné skupiny, žili v jakémsi homogenním pásu u hranic státu, ale že žili v daleko heterogennějším prostředí, mnohdy i blíže vnitrozemí. Pokud bychom ovšem rezignovali na jednoznačnou linii hranic, bylo by možné koncepcí částečně realizovat prostřednictvím enkláv a exkláv, jako třeba v případě obce Steinstücken a jiných,

18 Tamtéž, s. 3.

19 Tamtéž, s. 5, 11.

20 BOWMAN, I.: *The New World*, s. V; WRIGHT, John K. – CARTER, George F.: *Isaiah Bowman*. December 26, 1878 – January 6, 1950. Washington 1959 [cit. 2012-03-30], s. 48. Dostupné z: <http://www.nasonline.org/publications/biographical-memoirs/memoir-pdfs/bowman-isaiah.pdf>.

kteřé byly po rozdělení Berlína v roce 1961 odříznuty od západní části města. Avšak masové využití tohoto řešení by bylo, z mého pohledu, nereálné.²¹

Poměrně zajímavé je také to, že kromě secese se ani jeden z autorů nezamýšlel nad modely opačnými, nad modelem konfederace či federace, které v určitých situacích mohou poskytovat poměrně uspokojivé řešení. Ostatně příklady jako Švýcarsko, Belgie, Československo či Socialistická federativní republika Jugoslávie toho mohou být dokladem. Přičítat to lze nejspíše dobové atmosféře, neboť před první světovou válkou převažovaly v Evropě, zvláště střední, mnohonárodnostní říše, což modely konfederace a federace znevýhodňovalo.

Konečně oba návrhy lze kritizovat také za to, že reflektovaly pouze hranice lidské společnosti, ale nikoli už přírodní. Velmi dobrým příkladem může být poválečné Československo. Kdyby bylo tehdejší oblastem Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren přiznáno právo na sebeurčení a tyto se mohly připojit k Německu nebo Rakousku, došlo by k narušení přírodní hranice Československa způsobem, který by učinil obranu jeho území méně efektivní.²²

1.4. Společnost národů

Třetí klíčovou rovinou jsou mezinárodní organizace. V daném kontextu to znamená, jak se oba autoři stavěli k ustavení Společnosti národů, jež měla dohlížet na mezinárodní vztahy mezi státy a případně je regulovat.

Již ve svých *Čtrnácti bodech* Wilson zmínil požadavek, aby bylo ustaveno nějaké obecné sdružení národů, jež by garantovalo politickou nezávislost a územní integritu všem státům, velkým i malým. S touto jeho ideou se ztotožnil Smuts a vyjádřil se v tom smyslu, že primárním cílem pařížské mírové konference má být založení Společnosti národů, přičemž rozpracoval základní obrysy této organizace.²³

Ve Smutsově plánu měla Společnost národů disponovat právem rozhodovat záležitosti týkající se mezinárodního systému na základě určitých obecných

²¹ HROCH, Miroslav: *V národním zájmu*. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě. Praha 1999, s. 7–9, 13–14; ROBINSON, G. W. S.: *Exclaves*. *Annals of the Association of American Geographers* 49, 1959, č. 3, s. 290; SCHWARTZ, Harold: *Outpost Berlin*. Cold War 1961–1964. Bloomington 2011, s. 217–218 a WANDYCYZ, Piotr S.: *Cena svobody*. Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti. Praha 1998, s. 16–20.

²² BOWMAN, I.: *The New World*, s. 235 a 242–243 a ČAPKA, František: *Dějiny Zemí koruny české v datech*. Praha 1999, s. 431–432 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.libri.cz/databaze/dejiny/>. Bowman ve své práci mimo jiné uvedl, že existuje pravděpodobnost, že Slováci vytvoří vlastní národní stát, k čemuž nakonec před druhou světovou válkou došlo. BOWMAN, I.: *The New World*, s. 243.

²³ SMUTS, J. C.: *The League of Nations*, čl. 1, s. 12–15; SMUTS, J. C.: *The Plan of General Smuts*, čl. 1, s. 82 a WILSON, W.: *President Woodrow Wilson's Fourteen Points*, bod č. 14.

principů. Těmi byl zákaz anexí, poskytnutí práva na sebeurčení či řešení vzájemných sporů podle mezinárodního práva. Zároveň měla být tato Společnost chráněna principem kolektivní bezpečnosti, tj. že vedení války proti jakémukoli členu se mělo rovnat vedení války proti ostatním členům. Z organizačního hlediska se pak měla Společnost národů skládat z obecné konference, rady, arbitrážního soudu a smírčího soudu. Obecná konference měla sdružovat všechny členské státy, které měly mít rovné hlasovací právo, a vydávat rezoluce mající povahu doporučení. Naopak v radě měly být zastoupeny pouze vybrané státy, přičemž velmoci měly disponovat mírnou většinou a neměly podléhat principu rotace jako ostatní státy v radě.²⁴

Toto základní schéma se odrazilo nejen v uspořádání později založené Společnosti národů a OSN, ale inspirovalo rovněž Wilsona k vypracování vlastního plánu, kdy Smutsovi myšlenky přejal a rozvinul. *Raison d'être* jím navrhované Společnosti národů tedy mělo být udržování míru, bezpečnosti a vlády, poskytování obecných pravidel pro jednání států, resp. tvorba mezinárodního práva a dohlížení na plnění všech smluvních závazků. Kromě toho ale Společnost národů měla usilovat též o odzbrojení a o urovnávání sporů mírovými prostředky, přičemž případné krize měly být řešeny sankcemi či aktivizací kolektivní bezpečnosti.²⁵

Z prezentovaných myšlenek je tedy patrné, že budování bezpečného mezinárodního prostředí mělo probíhat shora, a to prostřednictvím ustavení univerzální Společnosti národů. Ta měla ideálně sdružovat všechny státy světa, popř. je postupně inkorporovat a tím je podřídit určité kontrole, jež měla zajistit jejich mírové soužití. Wilson i Smuts se těmito svými koncepty jednoznačně pohybovali v rámci idealismu, který klade důraz na dodržování mezinárodního práva.

Bowman ovšem s idealismem Wilsona a Smutse nesouhlasil a formuloval svou koncepci realističtěji. Především nesdílel názor, že jednoznačným a nejlepším řešením bezpečnosti v mezinárodním prostoru je univerzální organizace typu Společnosti národů, protože z jeho pohledu nebylo lidstvo dostatečně jednotné, připravené, aby vytvořilo univerzální světovou organizaci. Byl proto zastáncem zřizování partikulárních organizací k výhradně funkčním účelům, organizací umožňujících podporu kooperativních cílů. Ty by totiž ve svém důsledku, jak byl přesvědčen, vedly k citelné redukci příčin široké škály mezinárodních problémů.

²⁴ SMUTS, J. C.: *The League of Nations*, čl. 1–3, 10–12, 18–21, s. 12–17, 44–45, 60–71 a SMUTS, J. C.: *The Plan of General Smuts*, čl. 1–3, 10–12, 18–21, s. 82–86.

²⁵ *Final text of the Covenant*. In: Kluyver, C. A. (ed.): *Documents on the League of Nations*, čl. 2–4, s. 52–53; *Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora*. Praha 2005, čl. 7–32, s. 8–15 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojnych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>; SMUTS, J. C.: *The League of Nations*, čl. 9, 14–21, s. 26–30, 45–71; SMUTS, J. C.: *The Plan of General Smuts*, čl. 9, 14–21, s. 84–86 a WILSON, W.: *The Draft of the Covenant of the League of Nations*, preambule a čl. 4–11, s. 63, 65–70.

Bowman poznamenal, že lidstvo mělo v minulosti mnoho společností národů. Příkladem fungující společností národů mu byl skoro celý svět, který bojoval proti vilémovskému Německu a jeho spojencům. Tvrdil proto, že ať už vznikne, či nevznikne Společnost národů, měly by existovat i další společnosti národů, partikulární, pokud k tomu vyvstanou důvody. Prospěšnost Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti, Mezinárodní organizace práce, mezinárodních poštovních regulí či patentových dohod, mezinárodních statistických organizací a jiných viděl zejména v tom, že docházelo k výměně myšlenek. A pouze tyto myšlenky spolu s rozsáhlejším obecným vzděláním a podporou několika moudrých lidí mohly vést k rozvoji funkčních kooperačních projektů či organizací. Samozřejmě že tyto funkční instituce nemusely primárně sloužit k ochraně mezinárodního míru, nicméně svou existencí mohly přispívat k vzájemné spolupráci mezi státy, k jejich vzájemné komunikaci. Tím by se dosáhlo prohlubování vztahů mezi státy, což ve svém důsledku mělo napomáhat eliminaci příčin mezinárodních problémů. Navíc jak bylo zmíněno výše, Bowman soudil, že lidé zatím ještě nejsou jednotní, připravení, a proto cesta k úspěchu nevyhnutelně povede skrze různé experimenty, tj. zakládání organizací partikulárních, nikoli univerzálních.²⁶

S postojem ke Společnosti národů, resp. k partikulárním organizacím, pak také souvisí úloha USA v mezinárodním systému. Bowman jako zastánce internacionalismu totiž postupně usiloval ve své koncepci o tzv. americký lebensraum, jak to nazval jeho životopisec Neil Smith. Ten se ale diametrálně odlišoval od nacistického lebensraumu. Zatímco nacistický byl založen na teritoriální moci a kontrole národa, americký naopak stavěl na ekonomické moci a kontrole ve prospěch společných zájmů. Bowman tedy navrhoval nastavit mezinárodní systém takovým způsobem, aby sloužil americkým ekonomickým zájmům, aby USA otevřel koloniální trhy, které jim byly uzavřené, a aby institucionalizoval volný obchod a liberální pravidla kapitalistického investování. USA proto měly usilovat o moc obchodní, nikoli koloniální, jak to činilo nacistické Německo.

Pokud by se podařilo mezinárodní systém takto nastavit, hrály by, podle Bowmana, USA ústřední roli ve vývoji světové ekonomiky, staly by se globální velmocí. Avšak aby tato síla americké velmoci byla uplatňována efektivně, měla být rozptýlena právě mezi partikulární mezinárodní organizace, nikoli koncentrována v jedné univerzální. Tím se mělo předejít obvinění USA z imperialismu a zároveň by došlo k oslabení vlivu evropských velmocí. Bowman tedy ukázal cestu, jak prosazovat americké národní zájmy, které svým způsobem reprezentovaly i univerzálnější ideje.²⁷

V podstatě měli Wilson i Bowman stejný cíl, tj. hájit americké zájmy, které spočívaly na univerzálních idejích. Nicméně Wilson chtěl tyto zájmy za-

²⁶ BOWMAN, I.: *The New World*, s. 11.

²⁷ COHEN, Samuel Bernard: *Geopolitics of the World System*. Lanham 2003, s. 19–20 a Ó TUATHAIL, G.: *Introduction to Part One*, s. 29.

jistit a bránit skrze univerzální organizaci typu Společnosti národů, čímž by vznikl nový světový řád. Byl tedy typickým představitelem idealismu. Bowman naopak preferoval obranu amerických zájmů prostřednictvím zakládání partikulárních mezinárodních organizací, čímž se stal jedním z průkopníků funkcionalismu.²⁸

Posouzení, který z přístupů by lépe naplnil americké zájmy, ovšem není zřejmě možné, neboť v historii postrádáme čisté příklady. Wilsonovu pojetí se nejvíce blížila Společnost národů, kterou ovšem nemůžeme považovat za nijak zvlášť úspěšný projekt. Nejenže postrádala účinné prostředky pro vymáhání svých rozhodnutí, ale reálně ani univerzální organizací nebyla, neboť jejími členy nikdy nebyly USA a po většinu času ani Sovětský svaz s Německem. Za takových okolností bylo velmi obtížné hájit americké zájmy a stabilní mír v Evropě.²⁹

Na druhou stranu Bowmanův přístup se možná zdá být reálnější alternativou, avšak historický vývoj nenabízí jednoznačné výsledky. Již v 19. století započal rozvoj partikulárních mezinárodních organizací, ale dvěma světovým válkám se zabránit nepodařilo. Lze ovšem namítat, že Západoevropská unie, NATO, Evropské sdružení uhlí a oceli a další organizace pomohly udržet mír v Evropě. Nicméně zasadíme-li tyto organizace do kontextu studené války s jejím bipolárním světem, kdy protipólem zmíněných organizací byla Varšavská smlouva a RVHP, bude toto tvrzení o poznání méně průkazné. Mezi proměnné je totiž nutné zařadit preferovanou ideologii člena takové organizace, přičemž nelze pochybovat, že právě ideologické pozice zásadně rozdělily poválečnou Evropu a ohrožily dosažení evropského i světového míru.³⁰

Je proto patrné, že oba přístupy mají své slabiny. Wilsonova koncepce byla v praxi obtížně realizovatelná, neboť existovala malá pravděpodobnost, že na konkrétním projektu budou participovat veškeré země, zejména pak velmoci. Naopak Bowmanova koncepce mohla vést k situacím, kdy vzniklé partikulární organizace nebyly otevřené kooperaci, ale rivalitě.

1.5. Závěr

První světová válka, odehrávající se zprvu na evropském kontinentě, postupně vtáhla do konfliktu řadu zemí, USA nevyjímaje. Izolacionismus USA, vycházející z Monroeovy doktríny, byl tedy narušen a ke slovu se dostali in-

²⁸ GRIFFITHS, M. – O'CALLAGHAN, T.: *International Relations*, s. 117–118; NAVARI, Cornelia: *Internationalism and the State in the Twentieth Century*. London – New York 2000, s. 99, 207 a Ó TUATHAIL, G.: *Introduction to Part One*, s. 27.

²⁹ *National Membership of the League of Nations*, s. 70 a *Společnost národů, její ustavení a organizace*. Vídeň 1923, s. 46–47.

³⁰ ARMSTRONG, James David – LLOYD, Lorna – REDMOND, John: *From Versailles to Maastricht. International organisation in the twentieth century*. Basingstoke – New York 1996, s. 9–11.

ternacionalisté jako Woodrow Wilson či Isaiah Bowman. Naskytla se jim totiž příležitost být po ničivé válce u zrodu nového světa. Jejich koncepce měly vytvořit nový mezinárodní řád, který by ideálně již nikdy neohrožoval americké zájmy.³¹

V této kapitole byla věnována pozornost komparativní analýze právě jejich koncepcí, a to ve vybraných rovinách. Hlavní Wilsonovy a Bowmanovy myšlenky shrnuje následující tabulka.

Přehled koncepcí Wilsona a Bowmana ve vybraných rovinách

roviny analýzy	autor koncepce	
	Wilson	Bowman
mezinárodní systém	v mezinárodním prostoru převládá pro státy nebezpečí konfliktu, kterému je možné čelit šířením demokracie, odstraněním hlavních příčin problémů a válek a ustavením Společnosti národů, která by dosažený mír chránila; <i>lineární vývoj dějin</i>	v mezinárodním prostředí panuje neustálý boj států o těžební a produkční oblasti a dopravní tepny, neboť násilí je věčné, a to v důsledku národní a rasové rivality, kterou lze snížit, ale ne plně eliminovat; <i>lineárněcyklický vývoj dějin</i>
státy	vznik státu ospravedlňuje ideou sebeurčení, která vychází z abstraktních přirozených práv, čímž mají být eliminovány vnitřní tlaky uvnitř mnohonárodnostních států a tím zajištěn trvalý světový mír	vznik státu ospravedlňuje ideou sebeurčení, která vychází z analýzy reálné situace, kdy státy optimálně vznikají pouze proto, aby se zamezilo sdružování obyvatel, které rozděluje rasa, jazyk, náboženství apod., a tím se přispěje k mezinárodní bezpečnosti
společnost národů	preferoval univerzální organizaci typu Společnosti národů, jež by chránila nový světový pořádek, čímž by vznikly vhodné podmínky pro prosazování amerických zájmů; <i>idealismus</i>	upřednostňoval zakládání partikulárních mezinárodních organizací, jejichž působení by postupně pomáhalo eliminovat problémy mezinárodního prostředí a prosazovat americké zájmy, neboť byl názoru, že lidé jsou ještě příliš rozdílní na to, aby vytvořili univerzální organizaci; <i>raný funkcionalismus</i>

Zdroj: Autor

Je patrné, že oba autoři vnímali mezinárodní systém jako nebezpečný prostor, kde se odehrává řada konfliktů. Zatímco Wilson věřil, že je možné války

³¹ MONROE, James: *Monroe Doctrine, December 2, 1823*. New Haven 2008 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/monroe.asp.

definitivně eliminovat, Bowmanova antropologie byla pesimistická, neboť historii lidstva vnímal jako postupný pohyb v cyklech, který ovšem jen stěží, pokud vůbec, dosáhne cíle, světového míru. Pro Evropu to znamenalo jediné, že první světová válka nemusela být poslední, že dříve či později může nastat konflikt nový. V tomto ohledu byl Bowmanův předpoklad správný.

Nicméně jedním z receptů proti budoucím konfliktům se měl stát princip sebeurčení národů. Ačkoli ho každý z učenců budoval na jiném základě, oba se shodovali, že není dobré ponechávat či vytvářet mnohonárodnostní státy. Wilsona k tomu vedly důvody ryze idealistické, Bowmana praktické. Bowman byl názoru, že sdružování rozdílných lidí vede k nestabilitě státu a potažmo i mezinárodního systému. V Evropě tedy měly být rozbity, resp. neměly se vyskytovat mnohonárodnostní státy. Oba učenci ovšem podcenili reálné podmínky, byť alespoň Bowman si byl vědom, že vytvoření čistě homogenního státu je velmi obtížné, ba možná nereálné.

Nicméně po první světové válce vznikly nové mnohonárodnostní státy. Nejflagrantnějším porušením principu sebeurčení na území Evropy byl pak zřejmě vznik Československa, ve kterém žilo přes 30 % obyvatel, jejichž mateřským jazykem byla němčina. Ustavení Československa lze tedy interpretovat jako vytvoření nového mezinárodního problému. Za těchto okolností nebyly námitky Čechoslováků proti mnichovské dohodě dostatečně odůvodněné, neboť po mnichovské úpravě hranic se mimo československý stát ocitlo pouze asi 400 000 Čechů oproti více jak třem milionům Němců, kteří žili v Československu před touto dohodou, což bylo z hlediska *de lege ferenda* jednoznačně spravedlivější uspořádání, byť k dokonalosti mělo daleko.³²

Avšak podařilo-li by se vytvořit kýžený řád, bylo vhodné se také zajímat o způsob, jak jej zabezpečit, uchovat. Wilson řešení spatřoval v ustavení univerzální mezinárodní organizace, jež by na dění v mezinárodním prostoru dohlížela. Naopak Bowman byl v tomto ohledu skeptický. Obyvatele různých států totiž vnímal jako příliš rozdílné na to, aby byli schopni se domluvit, založit a spravovat univerzální mezinárodní organizaci. Řešení proto spatřoval v zakládání partikulárních mezinárodních organizací, jež by postupně vytvářely složitou síť vztahů. „Vpletení“ státu do tohoto systému pak mělo umožnit zejména vzájemnou komunikaci s ostatními státy, jež je jedním z nejdůležitějších faktorů minimalizace mezinárodních problémů. Bowmanův postoj byl proto velmi blízký funkcionalistům.

³² ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy 1999, s. 387–389 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.fronta.cz/dokument/mnichovska-dohoda>; *The Munich Agreement – Documents*. New Haven 2008 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/munmenu.asp; *První Československé sčítání lidu 1921*. Praha 2011 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/prvni_ceskoslovenske_scitani_lidu_1921; ŠAMANOVÁ, Gabriela: *Národnost ve sčítání lidu v českých zemích*. Naše společnost, 2005, č. 1, s. 2–3, 5 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100023s_Samanova-narodnost.pdf a VEVERKA, Vladimír – BOGUSZAK, Jiří – ČAPEK, Jiří: *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha 1996, s. 19–20, 22–23.

Úspěšným příkladem vycházejícím z Bowmanova přístupu by mohlo být Evropské sdružení uhlí a oceli. Zejména díky navázání přátelských vztahů mezi Francií a Německem bylo možné se dohodnout na společné kontrole produkce ve strategických odvětvích nezbytných k vedení války. Tato dohoda tedy měla napříště vyloučit, aby kterýkoli z členů ovládal zdroje jiných zemí a směřoval k válečné ekonomice, čímž se měla posílit celková bezpečnost v Evropě.³³

Z Bowmanovy koncepce je tedy patrné, že usiloval o Evropu pokud možno prostou vnitřních tlaků, neohrožující ostatní kontinenty, Evropu spolupracující se zbytkem světa, ne roztříštěnou, zmítanou válkami. Nicméně nešlo o žádnou velkou teorii. Ostatně o to ani neusilovala. Bowman ji totiž formuloval ve své knize implicitně, přičemž jeho cílem bylo zejména poučit odpovědné aktéry o situaci v mezinárodním prostoru, aby jejich rozhodnutí byla fundovaná a zodpovědná.

³³ PIODI, Franco: *From the Schuman Declaration to the birth of the ECSC. The role of Jean Monnet.* Cardoc Journals, 2010, č. 6, s. 9–11 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/pdf/cardoc/24663-5531_EN-CARDOC_JOURNALS_No6-complet_low_res.pdf a *Traité instituant la Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier.* Bruxelles 1951, préambule [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/fr/treaties/dat/11951K/tif/TRAITES_1951_CECA_1_FR_0001.pdf.

Seznam použitých pramenů a literatury dle kapitol

1. Nový svět Isaiaha Bowmana: Americká koncepce uspořádání Evropy po první světové válce

Prameny

- BOWMAN, Isaiah: *The New World*. Problems in Political Geography. New York 1921.
- Final text of the Covenant*. In: Kluyver, C. A. (ed.): Documents on the League of Nations. Leiden 1920, s. 51–62.
- Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora*. Praha 2005, s. 1–61 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>.
- MONROE, James: *Monroe Doctrine, December 2, 1823*. New Haven 2008 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/monroe.asp.
- The Munich Agreement – Documents*. New Haven 2008 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/munmenu.asp.
- SMUTS, Jan Christiaan: *The League of Nations. A Practical Suggestions*. London – Toronto – New York 1918.
- SMUTS, Jan Christiaan: *The Plan of General Smuts*. In: Kluyver, C. A. (ed.). Documents on the League of Nations. Leiden 1920, s. 82–86.
- Společnost národů, její účel a organisace*. S úvodem ministra zahraničních věcí Dra. Eduarda Beneše. Praha [1928].
- Společnost národů, její ustavení a organisace*. Vídeň 1923.
- Traité instituant la Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier*. Bruxelles 1951 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/fr/treaties/dat/11951K/tif/TRAITES_1951_CECA_1_FR_0001.pdf.
- WILSON, Woodrow: *The Draft of the Covenant of the League of Nations*. In: Kluyver, C. A. (ed.): Documents on the League of Nations. Leiden 1920, s. 63–72.

WILSON, Woodrow: *President Woodrow Wilson's Fourteen Points (8 January, 1918)*. The Avalon Project. Documents in Law, History and Diplomacy. New Haven 2008 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp.

Literatura

- ARMSTRONG, James David – LLOYD, Lorna – REDMOND, John: *From Versailles to Maastricht*. International organisation in the twentieth century. Basingstoke – New York 1996.
- ATKINSON, David – DODDS, Klaus: *Introduction to geopolitical traditions*. A century of geopolitical thought. In: Dodds, K. – Atkinson, D. (edd.): *Geopolitical Traditions. A Century of Geopolitical Thought*. London – New York 2000.
- BURANT, Stephen R. (ed.): *Hungary*. A Country Study. Washington 1989 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/hungary/>.
- COHEN, Samuel Bernard: *Geopolitics of the World System*. Lanham 2003.
- CURTIS, Glenn E. (ed.): *Poland*. A Country Study. Washington 1992 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/poland/>.
- ČAPKA, František: *Dějiny Zemí koruny české v datech*. Praha 1999 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.libri.cz/databaze/dejiny/>.
- ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy 1999.
- DODDS, Klaus: *Global Geopolitics*. A Critical Introduction. Harlow 2005.
- GAWDIAK, Ihor (ed.): *Czechoslovakia*. A Country Study. Washington 1987 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/czech-republic/>.
- GINGELL, John – LITTLE, Adrian – WINCH, Christopher (edd.): *Modern Political Thought*. A reader. London – New York 2000.
- GRIFFITHS, Martin – O'CALLAGHAN, Terry: *International Relations*. The Key Concepts. London – New York 2002.
- HAAKONSEN, Knud: *German natural law*. In: Goldie, M. – Wokler, R. (edd.): *The Cambridge History of 18th Century Political Thought*. Cambridge – New York 2006.
- HEFFERNAN, Michael: *Fin de siècle, fin du monde? On the origins of European geopolitics, 1890–1920*. In: Dodds, K. – Atkinson, D. (edd.): *Geopolitical Traditions. A Century of Geopolitical Thought*. London – New York 2000.
- HROCH, Miroslav: *V národním zájmu*. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě. Praha 1999.
- NAVARI, Cornelia: *Internationalism and the State in the Twentieth Century*. London – New York 2000.
- Ó TUATHAIL, Gearóid: *Critical Geopolitics*. The Politics of Writing Global Space. Minneapolis 1996.
- Ó TUATHAIL, Gearóid: *Introduction to Part One*. In: Ó Tuathail, G. – Dalby, S. – Routledge, P. (edd.): *The Geopolitics Reader*. Oxon – New York 2006.

- PARKER, Geoffrey: *Western geopolitical thought in the twentieth century*. London 1985.
- PIODI, Franco: *From the Schuman Declaration to the birth of the ECSC*. The role of Jean Monnet. *Cardoc Journals*, 2010, č. 6, s. 1–217 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/pdf/cardoc/24663-5531_EN-CARDOC_JOURNALS_No6-complet_low_res.pdf.
- POMERANCE, Michla: *The United States and Self-Determination*. Perspectives on the Wilsonian Conception. *The American Journal of International Law* 70, 1976, č. 1, s. 1–27.
- ROBINSON, G. W. S.: *Exclaves*. *Annals of the Association of American Geographers* 49, 1959, č. 3, s. 283–295.
- SEN, Debabrata: *Basic principles of geopolitics and history*. Theoretical aspect of international relations. Delhi 1975.
- SCHNITZER, Ewald W.: *German Geopolitics Revived*. *The Journal of Politics* 17, 1955, č. 3, s. 407–423.
- SCHWARTZ, Herold: *Outpost Berlin*. Cold War 1961–1964. Bloomington 2011.
- SICKER, Martin: *The Geopolitics of Security in the Americas*. Hemispheric Denial from Monroe to Clinton. Westport 2001.
- SOLSTEN, Eric (ed.): *Austria*. A Country Study. Washington 1994 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/austria/>.
- SOLSTEN, Eric (ed.): *Germany*. A Country Study. Washington 1995 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/germany/>.
- ŠAMANOVÁ, Gabriela: *Národnost ve sčítání lidu v českých zemích*. *Naše společnost*, 2005, č. 1, s. 1–13 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100023s_Samanova-narodnost.pdf.
- TAKEUCHI, Keiichi: *Japanese geopolitics in the 1930s and 1940s*. In: Dodds, K. – Atkinson, D. (edd.): *Geopolitical Traditions. A Century of Geopolitical Thought*. London – New York 2000.
- VEVERKA, Vladimír – BOGUSZAK, Jiří – ČAPEK, Jiří: *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha 1996.
- WANDYCZ, Piotr S.: *Cena svobody*. Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti. Praha 1998.
- WALLERSTEIN, Immanuel Maurice: *Geopolitics and geoculture*. Essays on the changing world-system. Cambridge 1991.
- WEBER, Cynthia: *International Relations Theory*. A critical introduction. London – New York 2005.
- WHELAN, Anthony: *Wilsonian Self-Determination and the Versailles Settlement*. *The International and Comparative Law Quarterly* 43, 1994, č. 1, s. 99–115.
- WRIGHT, John K. – CARTER, George F.: *Isaiah Bowman*. December 26, 1878 – January 6, 1950. Washington 1959 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.nasonline.org/publications/biographical-memoirs/memoir-pdfs/bowman-isaiah.pdf>.

ZIMMERMANN, Michal Arturovič: *Společnost národů: idea míru a právní organizace lidstva v minulosti, přítomnosti a budoucnosti*. S předmluvou Dr. Edvarda Beneše. Praha 1931.

Internetové zdroje

National Membership of the League of Nations. Bloomington 2002 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.indiana.edu/~league/nationalmember.htm>.
První Československé sčítání lidu 1921. Praha 2011 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/prvni_ceskoslovenske_sci-tani_lidu_1921.

2. Smlouva o ochraně menšin (Traktat mniejszościowy) a polská národní demokracie

Prameny

Archiwum Akt Nowych Warszawa, č. 361, Akta E. Piltza, sg. 13 Komitet Narodowy Polski w Paryżu. Druga notatka E. Piltza (8. září 1917).
 Archiwum Akt Nowych Warszawa, č. 100, Archiwum Polityczne I. Paderewskiego, sg. 638 Komitet Narodowy Polski w Paryżu. Korespondencja, druki.

Literatura

BENEŠ, Edvard: *Světová válka a naše revoluce*. 2. díl. Praha 1929.
 BERGMANN, Olaf: *Narodowa Demokracja wobec problematyki żydowskiej w latach 1918–1929*. Poznań 1998.
 BLACK, Eugene C.: *Lucien Wolf and the Making of Poland*. Paris, 1919. In: Polonsky, A. (ed.): *Polin: Studies in Polish Jewry*, roč. 2. Oxford 1987.
 BLACK, Eugene C.: *Squaring a Minorities Triangle*. Lucien Wolf, Jewish Nationalists and Polish Nationalists. In: Latawski, P. (ed.): *The Reconstruction of Poland, 1914–23*. London 1992.
 DMOWSKI, Roman: *Polityka polska i odbudowanie państwa*. Warszawa 2008.
 GRABSKI, Stanisław: *Pamiętniki*. Tom 2. Warszawa 1989.
 JEZIORNY, Dariusz: *Sprawa ochrony praw mniejszości żydowskiej w Polsce w dobie konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 roku*. Acta Universitatis Lodziensis. Folia historica 54, 1995.
 KAWALEC, Krzysztof: *Roman Dmowski*. Wrocław 2005.
 KIERSKI, Kazimierz: *Ochrona praw mniejszości w Polsce*. Poznań 1933.
 KUTRZEBA, Stanisław: *Mniejszości w najnowszym prawie międzynarodowym*. Lwów 1925.